

Олеся БОНДАРЧУК,
аспірант кафедри теорії та історії світової літератури

В. О. ЄРШОВ,
професор

PERSONA INCOGNITO АБО НЕДООЦІННЕНИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ ВОЛИНИ

У статті проаналізовані «Мемуари мого життя» Т. Бобровського в контексті літературно-критичного дискурсу XIX – XXI ст.

Волинська земля здавна славиться видатними митцями відомими на весь світ. Ми пишаємося Ю. Крашевським, А. Коженювським та В. Короленком, але забуваємо про не менш важливих для літератури та історії нашого краю імена менш знах літераторів таких як, Є. Фелінської, Г. Жувуського, А. Грози, Е. М. Галлі та ін. Серед грона видатних літописців нашого краю чільне місце посідає Тадеуш Бобровський.

Видатний волинянин за однією з версій народився в с. Терехове Бердичівського повіту, жив в Оратові Липовецького повіту Київської губернії, навчався в Житомирській чоловічій та Першій київській гімназіях, далі продовжив навчання на юридичному факультеті Київського, а потім Петербурзького університетів.

Впродовж більш ніж столітнього функціонування мемуарних текстів Т. Бобровського його творчість не лише не знаходилась в центрі літературних досліджень, але, на жаль, навіть і на його периферії... Численні посилання на його «Мемуари...» властиві більшою мірою рефлексіям істориків або краєзнавців, ніж поціновувачам вишуканого стилю, енциклопедизму і інтелектуалізму тереховського мемуариста. Брат Тадеуша – Стефан (1827–1863) – був активним українським суспільним діячем середини XIX ст., сестра Емілія (1832–1865) – стала дружиною відомого українсько-польського драматурга Аполло Коженювського (1820–1869), їхній син Конрад Коженювський (1857–1924) згодом проявив себе як видатний письменник-мариніст. Особливі заслуги Т. Бобровського перед вітчизною не стільки в тому, що він виховав і дав світові видатного польсько-українсько-англійського письменника Джозефа Конрада, не стільки і не тільки в його безкомпромісній боротьбі з самодержавством, а в тому, що залишив після себе епохальні мемуари, що є безцінним літературним та історичним зрізом інтелектуальної думки суспільного життя XIX ст.

«Мемуари...» Т. Бобровського побачили світ у 1900 р., вже після смерті автора («Pamiętniki», Lwów, 1900) з передмовою друга та колеги Володимиром Спасовича. Ніхто не здогадувався про те, що

Т. Бобровський пише мемуари, і вони справили неоднозначне враження. Дослідженнями «Мемуарів...» Т. Бобровського та його оцінкою займалися Ф. Гавронський-Равіта [10], Ю. Дунін-Карвіцкі [8], Є. Івановський [11], Р. Маршицький [13]. У 1979 році «Мемуари...» Т. Бобровського перевидાються під редакцією Стефана Кеневича, котрий не лише опрацював текст, а й є автором ґрунтовної передмови та приміток. Із сучасних науковців творчість Т. Бобровського досліджували В. Колесник [2], М. Костиця [3], О. Федута [4] та В. Єршов [1]. «Мемуари мого життя» Т. Бобровського мають велику енциклопедичну та історичну вартість, до них часто звертаються історики, краєзнавці та філологи для встановлення певного факту, але часто оминаючи його літературну вартість. Тому «Мемуари...» Бобровського рідко досліджували як цілісний художній твір.

Відразу після друку мемуарів посипалися ряд ремствувань та заперечень проти авторської правдивості. Низка ображених громадян (чії родичі виступили антагоністами у «Мемуарах...» Т. Бобровського) спростовують певні факти авторської суспільної дійсності і, на противагу мемуарам казими́рівця, видають письмові протести та спростування. Не всі вони мають цінність як літературознавча критика, але завдяки цій хвилі обурення «Мемуари...» Т. Бобровського на початку ХХ ст. стають найбільш обговорюваним та досліджуваним твором літератури факту.

У 1901 році у Львові виходить брошура «Тадеуш Бобровський і його мемуари» Францішка Равіта-Гавронського. Знаний та авторитетний історик того часу Ф. Равіта-Гавронський, навідмінно від попередніх доволі аматорських відгуків дає ширшу та розлогішу характеристику «Мемуарів...» Т. Бобровського. Історик зазначає, що «не буде давати загальної характеристики тих мемуарів, а намагатиметься віднайти душу і думки автора, пізнати людину» [9, с. 6]. Роблячи узагальнювальні висновки до творення особистості автора та його мемуарів історик пише: «прочитавши мемуари Бобровського поставив собі питання: що могло вплинути на народну думку та душу поляка? Відповідь дав сам автор <...> Це школа, уряд та московське товариство» [9, с. 15]. На думку Ф. Гавронського, мемуари Т. Бобровського стали сумною та болючою темою для багатьох польських родин.

Євстахій Івановський у ґрунтовній праці «Листки, принесені вихором з України до Кракова» («Listki wicherem do Krakowa z Ukrainy rzuńsione», Kraków, 1900–1903) не міг оминути своєю увагою таке значне суспільне явище, як вихід скандального твору. У другому томі «Листків...» Є. Івановський присвячує цілий розділ мемуарам Т. Бобровського, де дає їх оцінку, певні зауваження та виправлені в них помилки. Рецензія Є. Івановським є найбільш ґрунтовним та всестороннім дослідженням дітища казими́рівця, хоч іноді симпатія критика-мемуариста переважала над раціо історика. Детальність та скрупульозність у зображенні довколишньої дійсності у «Мемуарах...» Т. Бобровського просто не могли лишитися осторонь досліджень тогочасної критики. Оскільки для багатьох сучасників митця перше видання «Мемуарів...» було занадто «болючим», то об'єктивність аналізу поступалася ображеним почуттям сина, поляка та патріота. Більшість рецензій ґрунтувалися не на вимогах літературної критики, а

на сенсуальному сприйнятті. Більше ніж п'ятнадцять років потрібно було для того, щоб скандалічний аспект «Мемуарів...» Т. Бобровського відсунувся в тінь. Про літературну цінність твору Т. Бобровського свідчить об'ємна рецензія метра українського критика Івана Франка, який зазначає, що мемуари казими́рівця наробили немало галасу серед польської шляхти «та швидко курява уляглася <...> Та й обдумування політичних фактів довело гарячих критиків до думки, що можна не в однім годитися з ним, але годі називати відмовити авторові щирості й одвертості, годі називати його легкодухом, а в многих випадках треба признати його рацію» [5, с. 194].

Перші видання «Мемуарів...» Т. Бобровського 1901 р. вважалися раритетними, адже ображені родини намагалися знищити якнайбільше примірників. У 1979 р. «Мемуари...» Т. Бобровського перевидані в новій повнішій редакції Стефана Кеневіча, котрий не лише порівняв його з першим виданням, але й значно доповнив його, відновив лакуни за допомогою чернетків автора і ґрунтовно прокоментував текст.

У сучасній українській науковій думці мемуари Т. Бобровського привертати більшою мірою істориків та краєзнавців. На початку ХХІ ст. епічність викладу та енциклопедизм «Мемуарів...» зацікавлювали таких істориків-краєзнавців, як М. Костриця [3] та В. Колесник [2]. У 2010 р. був здійснений перший, хоч і частковий, переклад російською мовою мемуарів Т. Бобровського білоруським вченим О. Федутою [4].

Мемуари Т. Бобровського ставали об'єктом зацікавлення відомих тогочасних критиків: Ф. Гавронського-Равіта, Ю. Дуніна-Ікарвіцького, Є. Івановського, Р. Маршицького та ін. Проте літературне життя другої половини ХХ ст. стало часом забуття для дітища та й власне самої постаті мемуариста. Серед особливостей «Мемуарів...» сучасники митця відзначили багатшаровість та багатовекторність структури, енциклопедизм, масштабність викладу та унікальність авторського стилю зображення простору Волині-Поділля. Ці риси зробили твір популярним та затребуваним, про що дозволяє говорити перевидання у другій половині ХХ ст. «Мемуари...» Т. Бобровського характеризувалися важливою суспільною проблематикою, тяжінням автора до деталізації викладу, трансформацією тексту у складно структурований конволют, майже повною відсутністю розлогий описів, портретів та пейзажів. Всі ці риси зробили «Мемуари мого життя» Т. Бобровського важливим і недооціненим літературознавчий, краєзнавчим та історичним джерелом буття українсько-польської громади ХІХ ст. для подальших поколінь дослідників.

***О. Бондарчук. Persona inkognito или недооценённый летописец
Волини.***

В статье проанализированные «Мемуары моей жизни» Т. Бобровского в контексте литературно-критического дискурса ХІХ – ХХІ ст.